

ДЖЕРЕЛО УТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ: МОМЕНТ ІСТИНИ

Бабайлов В. К., доцент, канд. екон. наук

Приходько Д. О., доцент, канд. екон. наук

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Найважливіше, ключове економічне поняття та явище «вартість» досліджується багатьма поколіннями економістів. Ось лише кілька видатних з них: Аристотель, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, А. Маршалл, Р. Коуз, М. Фрідман та інші. При цьому різні економісти називають різні джерела утворення вартості. *Проблема* визначення *істинного* джерела утворення вартості до сих пір не вирішена до кінця. Так як економіка це організація вартості [1], то, в широкому сенсі, проблема визначення істинного джерела вартості є проблемою визначення істинних меж економіки, проблема «чистоти» економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даний аналіз показав, що джерелами утворення вартості автори вважають *потреби і / або витрати праці*. При цьому існують три основні концепції: Сміта, Рікардо та маржиналістів [2]. Але до сих пір немає єдиної точки зору на джерело утворення вартості, немає рішення проблеми визначення справжнього джерела вартості – відбувається лише констатація та інтерпретація різних концепцій про джерела утворення вартості.

Невирішені складові загальної проблеми. Автори даної публікації невирішеними складовими проблеми бачать у встановленні *ролі* потреб та витрат праці в утворенні істинного джерела вартості.

Формулювання мети та завдань статті. *Метою* даної публікації є встановлення істинного джерела утворення вартості. *Завдання:* провести аналіз еволюції сенсу та характеру зв'язку трудової, споживчої та мінової вартості; встановити роль потреб та витрат праці в утворенні вартості; узагальнювати отримані результати.

Методики дослідження: огляд літературних джерел, 2С70, ВСО, історичного-логічного, індукція-дедукція, теорія методу Бабайлова [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше найбільш коректне визначення терміна та поняття «вартість», визначення джерела утворення вартості зробив А. Сміт (1723-1790). *Вартість* він визначає як тільки слідство витрат праці на її виробництво. Він формулює закон вартості: «Праця – єдине мірило вартості». «Праця є єдиним загальним, так само як і єдино точним, мірилом вартості». Але в подальшому він уточнює: *істинна* «... вартість складається з *витрат праці*, прибутку, відсотка на капітал, земельної ренти, тобто визначається витратами виробництва» [2]. Тут не слід шукати протиріччя: прибуток, відсоток на капітал, земельна рента – це теж витрати праці; просто Сміт розділяє витрати праці працівників та всі інші витрати праці на виробництво товару. В іншому місці він говорить про істинну вартість товару, що включає три частини: заробітна плата працівників, прибуток фермера, рента [2].

Можна з упевненістю стверджувати, що Сміт висловив головну ідею:

будь-яка вартість (і витрати праці працівників, і прибуток, і відсоток на капітал – податок і рента) визначаються витратами праці (власника підприємства, працівників, покупців, конкурентів, держави). Цікавий факт: Сміт не вводить терміни і поняття *споживча і мінова* вартості. Чому? Не пояснює. Можливо, тому, що вважав їх природу, їх витоки теж у *витратах праці*.

Поняття «споживча вартість» вперше ввів Аристотель [4]. Він розуміє її як вартість, яка «*споживається*» всередині натурального господарства. Це вартість, споживана самими виробниками продукту. Це вартість не на продаж. Але він не акцентує увагу на тому, що до споживання продукту його ще необхідно зробити, витратити працю. Можна тільки припускати, що причина його неуваги до витрат праці в ігноруванні праці рабів. Аристотель був людиною своєї епохи і вважав рабство нормальним явищем, як необхідною умовою поділу праці. Можливо, тому він і не зміг зрозуміти, що його «споживча вартість» – це, фактично, «*трудова вартість*». Необхідно відзначити такий нюанс: споживча вартість за Аристотелем походить *не від потреб*, а від *процесу споживання*.

Поняття «споживча вартість» використовує також Давид Ріккардо, «розвиваючи» і відзначаючи «недолік» трудової теорії Сміта: «Вартість визначається не тільки витратами праці, а й потребами споживача» [2]. Але на відміну від Аристотеля, який вважав, що споживчу вартість створює виробник продукту, Ріккардо вважав, що споживчу вартість *визначає* покупець, і що вона пов'язана не з процесом споживання товару, а з *потребами* покупця. Правда, він так і не з'ясував, як та чим споживча вартість вимірюється, не зрозумів, що вартість товару вимірюється і *грошовими можливостями покупця*, в основі яких знаходяться теж *витрати праці покупця*, які вимірюються витратами його праці, рівними його заробітній платі.

Маржиналісти, представники австрійської школи Ст. Джевонс (1835-1882), К. Менгер (1840-1921), Е. Бем-Баверк (1851-1914), Ф. Візер (1851-1926), Я. Вальрас (1834-1910) та інші через сто років на відміну від Ріккардо стверджували, що вартість взагалі визначається *не витратами праці*, а тільки потребами людини, що існує тільки *споживча* вартість, що споживча вартість лежить в основі *мінової вартості* [2]. Але вони теж, як і Аристотель та Ріккардо, навіть не підозрювали, що в основі *такої* споживчої вартості лежать не потреби, а грошові ресурси, грошові можливості покупця, які теж є результатом витрат праці.

Звичайно, потреби теж впливають на покупця, але їх роль інша – вони є лише механізмом мотивації, що приводить в рух витрати праці виробника і результати витрат праці покупця як його грошові ресурси; і кількість грошей (його можливості) теж визначаються витратами його праці. Уважний аналіз призводить до висновку: в основі так званої «споживчої вартості» лежать потреби, які за своєю суттю не мають вартості, – їх неможливо обміняти ні на який товар. Тому так звана «споживча вартість», яка не має вартості – просто нонсенс (рис. 1).

З рисунку випливає, що в кращому випадку можна лише умовно говорити, що споживча вартість – це форма трудової вартості.



Рис. 1. Утворення вартості

Джерело: розробка авторів

Маржиналісти до того ж ігнорують проблему неможливості виміряти потреби людини, про що говорив ще Д. Ріккардо. Представники австрійської школи в своїй *«Теорії граничної корисності»* дотримувалися кардинально протилежного погляду в порівнянні з прихильниками *теорії трудової вартості* А. Сміта. Класики взагалі не включали потреби в предмет економіки [2]. В основі ж суджень основоположників *«Теорії граничної корисності»* лежить ідея: вартість визначається не витратами праці, а цінністю, потребами, корисністю товару для споживача, споживчою вартістю. Опускаючи деталі їх непереконливих і складних міркувань та доказів, скористаємося оцінкою їх теорії, зробленою С. А. Бартеєвим: *«Полеміка, що розгорнулася навколо трактування споживчої вартості, практично втратила свою актуальність, а теорії Менгера і Бем-Баверка не «працюють» ... а «робінзонади», що широко використовувалися «батьками» австрійської школи, перестали служити засобом доказу»* [2]. Фактично маржиналісти займалися не економікою, а *економічною психологією* [2].

Але, на думку авторів, така психологія, строго кажучи, не є *економічною*, так як їх не цікавила саме економічна сторона психології: для вимірювання потреб і мотивів поведінки споживача (якщо це взагалі можливо) потрібні нереальні, безмежні саме витрати праці. Відкидаючи пріоритетне значення витрат праці в утворенні вартості, *«Теорія граничної корисності»*, на перевірку, виявилася банальною теорією *граничної безкорисності!*

Аналіз різних поглядів на так звану *«споживчу вартість»* призводить до найважливішого висновку про економіку в цілому: *«Потреби та споживча вартість не входять в предмет економіки»*. В економічній практиці їх ніхто не вимірює. Вимірюються тільки витрати праці. Вся тарифна система, з *«легкої руки»* Ф. Тейлора, заснована на вимірі часу праці за допомогою методології і технології нормування праці [5-8]. На користь такого висновку говорять ще два аргументи.

В [9] доведено, що функція менеджменту *«планування»* є економічною функцією, функція *«проектування»* – інженерною, функція *«мотивація»* – адміністративною. З усього контексту статті чітко випливає, що потреби є предметом тільки адміністративної, а не економічної або інженерної діяльності.

Аргументом на користь виключення потреб з предмета економіки є і вся практика економічної діяльності і особливо обміну: ще нікому не вдавалося обміняти свої потреби на товар, за винятком, можливо, майстерних гіпнотизерів! І за єдиною причиною: потреби не володіють вартістю!

Але визначення потреб як предмета тільки адміністративної діяльності

зовсім не означає, не виключає використання і дослідження потреб в рамках економіки та інженерії, а також ще інших видів діяльності. При цьому і інженерія, і адміністрація, і економіка зберігають свої, властиві їм власні кордони, свої «території», тобто, свої власні предмети діяльності.

Отже, аналіз зв'язку споживчої вартості з потребами і витратами праці показав, що: потреби не мають вартості і тому не є предметом економіки; вони – предмет адміністративної діяльності; словосполучення «споживча вартість» вкрай суперечливо, тому єдність потреб і вартості як споживчої вартості неможлива; споживча вартість не існує і повинна бути виключена з економічного аналізу; потреби, не будучи предметом економіки, застосовуються в ній, але тільки як *інструмент запуску* економічного механізму обміну (як всередині підприємства – як обмін витрат праці на заробітну плату [10], так і за його межами – на ринку).

В процесі обміну організовується *мінова* вартість. Термін і поняття «*мінова вартість*» вперше використовує Аристотель. Вона розуміється їм як результат обміну надлишків товарів на *гроші*. Він вказував, що рівність між товарами, несхожими один на одного, може з'явитися в обміні лише за умови, якщо в товарах є *щось спільне, однакове, рівне*. Однак не міг його визначити. Для цього необхідно було відкрити роль праці, її витрат, як джерела, міри вартості [2]. Це вперше зробив А. Сміт, майже через 2000 років. Маржиналісти в основі мінової вартості вважали споживчу вартість, *потреби*. Але вся теорія і практика обміну свідчить, що в обміні безпосередньо беруть участь єдині еквіваленти – *рівні витрати праці, рівні можливості* виробника і покупця. Але опосередковано ці витрати праці коригуються ще й витратами держави, конкурентів і власника підприємства. Мінова вартість – це остаточна, *істинна*, справжня, *ринкова* величина вартості товару, так як в її організації беруть участь всі учасники бізнесу на основі добровільної угоди, договору: власник, працівники-виробники товару, покупці, конкуренти і держава. Ринок – це єдино об'єктивний інститут встановлення істинної вартості товару. Але в його основі лежить не мистецтво договору і не потреби, а рівність *витрат праці виробника і покупця товару*. Мінова вартість лежить в основі *ринкової* економіки, на відміну від *директивної* економіки, де ціни встановлюються державою в наказовому порядку на основі складних розрахунків, часто далеких від істини.

Висновки з проведеного дослідження. Трудова вартість (собівартість) визначається тільки *витратами праці*. В основі мінової вартості лежать витрати праці всіх учасників бізнесу. Мінова вартість – це істинна, ринкова вартість товару. Споживча вартість – виключно суперечливе поняття: має різне тлумачення Аристотелем, Ріккардо, маржиналістами; споживча вартість пов'язується з потребами або з процесом споживання продукту. Потреби не визначають вартість – потреби не входять до предмету економіки; потреби лише запускають механізми організації трудової та мінової вартості. Тому споживча вартість повинна бути виключена з економічного аналізу. *Остаточний висновок*: будь-яка вартість визначається тільки витратами праці (або виробника, або покупця, або держави, або власника, або конкурента, або витратами праці одночасно всіх учасників бізнесу).

Перелік посилань

1. Бабайлов В. К. *Методологія наукових досліджень* : навчальний посібник. Харків : ФОП Бровін О.В., 2019. 150 с.
2. Бартенев С. А. *Экономические теории и школы (история и современность)* : курс лекций. Москва : БЕК, 1996. 352 с.
3. Бабайлов В. К. *Менеджмент : наука и практика* : учебник. Харків: ХНАДУ, 2015. 276 с.
4. *Основи економічної теорії* : підручник / за ред. проф. С. В. Мочерного; худож. оформ. В. М. Штогриня. Тернопіль : АТ «Тарнекс» за участю АТ «НОЙ» та вид-ва «Світ», 1993. 688 с.
5. *Управление – это наука и искусство* / Файоль А., Эмерсон Г., Тейлор Ф., Форд Г. / сост. Г. Л. Подвойский. Москва : Республика, 1992. 351 с.
6. *Нормирование труда. Парус Интернет-Консультант* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/JeTPtn2> (дата обращения: 22.10.2019).
7. Глава 6 - КЗоТ Украины - Нормирование труда. *Meget* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/VeTPiLB> (дата обращения: 22.10.2019).
8. *Нормирование труда. Grandars* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/YeTPsnX> (дата обращения: 22.10.2019).
9. Бабайлов В. К. *Функции менеджмента как единство экономики, инженерии и администрирования. Проблемы і перспективи розвитку підприємництва : Збірник наукових праць харківського національного автомобільно-дорожнього університету*. Харків. 2018. №1 (20). С. 29–38.
10. Бабайлов В. К., Посыпай В. Г., Могилко В. А. Рынок труда или рынок рабочей силы. *Вчені записки : Науковий журнал*. 2004. Вип. 13, т. 2. С. 224–448.

References

1. Babaylov, V. (2019), *Methodology of scientific research [Metodolohiia naukovykh doslidzhen]*, training manual, Kharkiv : OOP Brovin O. V., 150 p.
2. Bartenev, S. (1996), *Economic theories and schools (history and modernity) [Ekonomicheskije teorii i shkoly (istoriya i sovremennost')]*, course of lectures, Moscow : BEK, 352 p.
3. Babajlov, V. (2015), *Management: Science and Practice [Menedzhment: Nauka i praktika]*, textbook, Kharkiv: HNADU, 276 p.
4. Mocherniy, S. (1993), *Foundations of economic theory [Osnovy ekonomichnoi teorii]*, textbook, Ternopil : Tarneks JSC with participation of JSC NOY and Svit, 688 p.
5. Fayol A., Emerson G., Taylor F., Ford G. (1992), *Management is a science and an art [Upravlenie – eto nauka i iskusstvo]*, comp. G.L. Podvoisky. Moscow : Republic, 351 p.
6. «Rationing of labor» [Normirovanie truda], available at: <https://cutt.ly/JeTPtn2> (last accessed 22.10.2019).
7. «Chapter 6 - Labor Code of Ukraine - Rationing of labor» [Glava 6 - KZoT Ukrainy - Normirovanie truda], available at: <https://cutt.ly/VeTPiLB> (last accessed 22.10.2019).
8. «Rationing of labor» [Normirovanie truda], available at:

<https://cutt.ly/YeTPsnX> (last accessed 22.10.2019).

9. Babailov, V. (2018), «Functions of management as the unity of economics, engineering and administration» [«Funktsii menedzhmenta kak edinstvo ekonomiki, inzhenerii i administrirovaniya»], *Problems and prospects of entrepreneurship development: Collection of scientific works of the Kharkov National Automobile and Highway University*, No. 1 (20), P. 29–38.

10. Babaylov V., Pospay V., Mogilko V. (2004), «Market of labor or Market of workforce» [Rynok truda ili rynek rabochey sily], *Scientific notes: Scientific journal*, No. 13, Vol. 2, P. 224–448.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 330.133:330.8 +331; JEL Classification: D46, D51, F66

Бабайлов В. К., Приходько Д. О. ДЖЕРЕЛО УТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ: МОМЕНТ ІСТИНИ

Найважливіше, ключове економічне поняття і явище «вартість» досліджується багатьма поколіннями економістів. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що джерелами утворення вартості автори вважають *потреби і / або витрати праці*. При цьому існують три основні, але різні концепції: Сміта, Ріккардо і маржиналістів, в яких немає єдиної точки зору на джерело утворення вартості, немає рішення проблеми визначення справжнього джерела утворення вартості. Ця *проблема* досі не вирішена до кінця. Так як економіка є організація вартості, то, в широкому сенсі, проблема визначення справжнього джерела утворення вартості є проблемою визначення дійсних меж економіки, проблема «чистоти» економіки. **Метою** даної публікації стало встановлення справжнього джерела утворення вартості. **Завдання:** провести аналіз еволюції сенсу та характеру зв'язку трудової, споживчої і мінової вартості; встановити роль потреб та витрат праці в утворенні вартості; узагальнити отримані результати. **Методики дослідження:** огляд літературних джерел, 2С70, ВЕО, історичного-логічного, індукція-дедукція, теорія методу Бабайлова. **Результати:** доведено, що потреби не є джерелом утворення вартості – вони виконують лише роль запуску механізму витрат праці; так звана «споживча вартість» взагалі не є вартістю; встановлено єдине, істинне джерело утворення будь-якої вартості – лише витрати праці. **Наукова новизна:** вперше встановлено єдине, істинне джерело утворення будь-якої вартості – лише витрати праці. **Практична значущість:** встановлення витрат праці єдиним і істинним джерелом утворення будь-якої вартості визначить чіткі межі, уточнить предмет економіки та позбавить її від невластивих їй функцій; це, в кінцевому рахунку, призведе до підвищення ефективності економічної діяльності.

Ключові слова: потреби; джерело; утворення; трудова, споживча, мінова вартості; економіка; витрати праці.

УДК 330.133:330.8 +331; JEL Classification: D46, D51, F66

Бабайлов В. К., Приходько Д. А. ИСТОЧНИК ОБРАЗОВАНИЯ СТОИМОСТИ: МОМЕНТ ИСТИНЫ

Важнейшее, ключевое экономическое понятие и явление «стоимость» исследуется многими поколениями экономистов. Анализ последних исследований и публикаций показал, что источниками образования стоимости авторы считают *потребности и / или затраты труда*. При этом существуют три основные, но разные концепции: Смита, Риккардо и маржиналистов, в которых нет единой точки зрения на источник образования стоимости, нет решения проблемы определения истинного источника образования стоимости. Эта *проблема* до сих пор не решена до конца. Так как экономика есть организация стоимости, то, в широком смысле, проблема определения истинного источника образования стоимости является проблемой определения истинных границ экономики, проблема «чистоты» экономики. **Целью** данной публикации явилось установление истинного источника образования стоимости. **Задачи:** провести анализ эволюции смысла и характера связи трудовой, потребительной и меновой стоимости; установить роль потребностей и затрат труда в образовании стоимости; обобщить полученные результаты. **Методики исследования:** обзор литературных источников, 2С70, ВЕО, исторического-логического, индукция-дедукция, теория метода Бабайлова. **Результаты:** доказано, что потребности не являются источником образования стоимости – они выполняют лишь роль запуска механизма затрат труда; так называемая «потребительная стоимость» вообще не является стоимостью; установлен единственный, истинный источник образования любой стоимости – только затраты труда. **Научная новизна:** впервые установлен единственный, истинный источник образования любой стоимости – только затраты труда. **Практическая значимость:** установление затрат труда единственным и истинным источником образования любой стоимости определит чёткие границы, уточнит предмет экономики и избавит её от несвойственных ей функций; это, в конечном счёте, приведёт к повышению эффективности экономической деятельности.

Ключевые слова: потребности; источник; образование; трудовая, потребительная, меновая стоимости; экономика; затраты труда.

UDC 330.133:330.8 +331; JEL Classification: D46, D51, F66

Babailov V. K., Prykhodko D. O. THE SOURCE OF FORMATION OF VALUE: THE MOMENT OF TRUTH

The most important economic concept and the phenomenon – «value» has been studying by many generations of economists. An analysis of recent studies and publications has shown that the authors consider *the needs and / or labor costs* to be the sources of formation of value. Moreover, there are three main, but different concepts: Smith's, Riccardo's and marginalistss', in which there isn't single point of view on the source of formation of value, there isn't solution to the problem of determining the true source of formation of value. This *problem* has not yet been fully resolved. Since the economy is the organization of value, in the broad sense, the

problem of determining the true source of formation of value is the problem of determining the true boundaries of the economy, the problem of the «purity» of the economy. **The purpose** of this publication was to establish the true source of formation of value. Tasks: to analyze the evolution of the meaning and nature of the relationship of labor value, consumption value and exchange value; to establish the role of needs and labor costs in the formation of value; to summarize the results. **Methodology of research:** review of literary sources, 2C70, VEO, historical-logical, induction-deduction, the theory of Babilov's method. **Findings:** it is proved that needs aren't the source of formation of value – they fulfill only the role of triggering the labor cost mechanism; the so-called «consumption value» isn't value at all; the only true source of formation of any value has been established – only labor costs. **Originality:** for the first time the single true source of formation of any value has been established – only labor costs. **Practical value:** the establishment of labor costs as the only and true source of formation of any value will define clear boundaries, specify the subject of the economy and relieve it of unusual functions; this will ultimately lead to an increase in the efficiency of economic activity.

Key words: needs; source; formation; labor value; consumption value; exchange value; economy; labor costs.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Бабайлов Василь Кузьмич – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: super_superkod@ukr.net. Моб. 050-139-27-76.

Бабайлов Василий Кузьмич – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Babailov Vasiliy – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Приходько Дар'я Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: zajada@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3925-4828>. Моб. 066-97-44-135.

Приходько Дарья Александровна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Prykhodko Daria – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.